

Anna Zellma

Współpraca policji z rodziną w przeciwdziałaniu cyberprzemocy wśród dzieci i młodzieży – możliwość czy utopia?

Studia Warmińskie 51, 203-216

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Anna Zellma
Wydział Teologii
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Współpraca policji z rodziną w przeciwdziałaniu cyberprzemocy wśród dzieci i młodzieży – możliwość czy utopia?

Słowa kluczowe: cyberprzemoc, policja, rodzina, dzieci, młodzież, nieletni, profilaktyka, współpraca, wychowanie, edukacja, nowe technologie informacyjno-komunikacyjne.

Keywords: cyberviolence, the police, the family, children, teenagers, minors, prevention, cooperation, upbringing, education, new information technology.

Schlüsselworte: Cybergewalt, Polizei, Familie, Kinder, Jugendliche, Minderjährige, Prophylaxe, Zusammenarbeit, Erziehung, Bildung, neue Informations- und Kommunikationstechnologien.

Od kilku lat w Polsce wrasta zainteresowanie zjawiskiem cyberprzemocy wśród dzieci i młodzieży. Poza analizą tego zjawiska w monografiach, czasopiśmie i publikacjach zbiorowych¹, konstruowane są i wdrażane w szkołach programy profilaktyczne². Określają one działania szkoły w zakresie systemowych rozwiązań dotyczących wspomaganie uczniów w radzeniu sobie z trudnościami, jakie zagrażają prawidłowemu rozwojowi i zdrowemu życiu. Wiele uwagi

Adres/Adresse/Anschrift: dr hab. Anna Zellma, prof. UWM, Katedra Katechetyki i Pedagogiki, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, ul. Hozjusza 15, 11-041 Olsztyn, anna.zellma@uwm.edu.pl.

¹ Zob. np. J. Bednarek, *Cyberagresja nowym i groźnym patologicznym procesem*, w: A. Rejzner (red.), *Systemowe rozwiązanie problemu przemocy i agresji w szkole*, Warszawa 2011, s. 167–176; R.M. Kowalski, S.P. Limber, P.W. Agatson, *Cyberprzemoc wśród dzieci i młodzieży*, przekł. A. Wicher, Kraków 2010; D. Macander, *Nauczyciel i uczeń w obliczu cyberprzemocy*, *Głos Pedagogiczny* 30 (2011), s. 22–24; J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna i cyberbulling jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży*, Kraków 2012; D. Sarzała, *Cyberagresja – nowe wyzwanie dla edukacji i wychowania*, *Łódzkie Studia Teologiczne* 18 (2009), s. 225–240.

² Zob. o tym np. w: D. Modrzejewska, R. Szczepanik, J. Wawrzyniak (red.), *Kompleksowe podejście w działaniach profilaktycznych*, w: *Różne spojrzenia na przemoc*, Łódź 2008, s. 208–216; M. Nowak, *Stop cyberprzemocy! – (Dobra praktyka)*, *Meritum* 2 (2010), s. 42–45.

poświęca się ograniczaniu i likwidowaniu czynników jednostkowych, rodzinnych, rówieśniczych, szkolnych i środowiskowych ryzyka oraz sprzyjających prawidłowemu rozwojowi. Wśród tych zagadnień znajdują się kwestie związane z cyberprzemocą. Media elektroniczne są bowiem nie tylko źródłem informacji i narzędziem komunikowania się osób, ale także sprzyjają aktom przemocy wśród dzieci i młodzieży. Stąd też młode pokolenie potrzebuje pomocy w odpowiedzialnym korzystaniu z Internetu i telefonu komórkowego. Oczywiście wydaje się, że pierwszym i podstawowym środowiskiem przeciwdziałania cyberprzemocy jest rodzina. Wywiera ona istotny wpływ na zachowanie się dzieci i młodzieży oraz na sposób korzystania z Internetu i telefonu komórkowego. Powszechnie jednak rodzice postrzegani są jako wychowawcy, którzy napotykają na liczne problemy w zakresie wspierania dzieci w mądrym i odpowiedzialnym korzystaniu z nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych. Sami zatem rodzice potrzebują pomocy w zakresie przeciwdziałania cyberprzemocy wśród młodego pokolenia.

Spśród różnych form wsparcia udzielanego rodzinie, istotną rolę spełnia współpraca z podmiotami odpowiedzialnymi nie tylko za edukację i wychowanie młodego pokolenia, ale również za utrzymanie bezpieczeństwa i porządku publicznego. Do tej grupy zalicza się policję jako organ wykonawczy władz państwowych i samorządowych, odpowiedzialny za ochronę bezpieczeństwa, spokoju i porządku publicznego³. Funkcjonariusze policji pilnują przestrzegania prawa i ścigają przestępców, zapewniają obywatelom ochronę i pomoc w sytuacjach kryzysowych oraz przeciwdziałają przestępczości⁴. Uczestniczą również w różnego rodzaju inicjatywach zwalczania przestępczości w sieci internetowej. Coraz częściej funkcjonariusze policji angażują się w działania, które mają na celu przeciwdziałanie cyberprzemocy wśród dzieci i młodzieży⁵.

Przedmiotem niniejszych analiz będzie poszukiwanie odpowiedzi na pytania postawione w tytule. Sugerują one dwa zasadnicze zagadnienia. Pierwsze dotyczy możliwości współpracy policji z rodziną w przeciwdziałaniu cyberprzemocy wśród dzieci i młodzieży. Drugie zagadnienie natomiast wiąże się z zamiarem, który wydaje się niemożliwy do realizacji. Mając to na uwadze, zostanie wyjaśnione pojęcie „cyberprzemoc” oraz krótko scharakteryzowane zjawisko cyberprzemocy wśród dzieci i młodzieży. W tym kontekście zwróci się uwagę na konkretne formy współpracy policji z rodziną oraz związane z tym ograniczenia prawne, organizacyjne i społeczne.

³ Por. E. Wiszowaty, *Etyka policji. Między prawem, moralnością i skutecznością*, Warszawa 2011, s. 55.

⁴ Ibidem.

⁵ Do takich wniosków prowadzą m.in. informacje zamieszczone w prasie lokalnej.

Wyjaśnienie pojęcia „cyberprzemoc”

Pojęcie „cyberprzemoc” pochodzi od angielskiego słowa „cyberbullying”. W polskiej literaturze pedagogicznej, socjologicznej i w dokumentach publicznych pojęcie to pojawiło się na przełomie XX i XXI w. – wraz z rozpowszechnianiem się technologii informacyjnych i komunikacyjnych⁶. Zostało ono rozpropagowane przez Fundację „Dzieci Niczyje”, która w ramach programu „Dziecko w Sieci” zajmuje się m.in. problemem agresji w sieci⁷. Obecnie „cyberprzemoc” bywa zastępowana takimi wyrażeniami, jak: „cyberbullying”, „cybermobbing”, „e-mobbing”, „przemoc internetowa”, „przemoc elektroniczna”, „cybernękanie”, „cyberprześladowanie”, „agresja elektroniczna”, co prowadzi do braku jasności pojęciowej i utrudnia prowadzenie rzetelnej, pogłębionej debaty na temat działań profilaktycznych i interwencyjnych⁸.

W ogólnym rozumieniu pojęcie „cyberprzemoc” utożsamiane jest z aktami agresji i przemocy stosowanymi za pomocą technologii informacyjnych i komunikacyjnych. Tego rodzaju zachowania łączy się przede wszystkim z przemocą rówieśniczą, typową dla dzieci i młodzieży⁹. Sporadycznie też badacze nie stawiają ograniczeń wiekowych, słusznie używając pojęcia „cyberprzemoc” także w odniesieniu do aktów przemocy internetowej lub elektronicznej, które stosują osoby dorosłe¹⁰. Zjawisko to dotyczy bowiem wszystkich grup wiekowych.

Współcześnie polscy badacze w definiowaniu pojęcia „cyberprzemoc” odwołują się do dwóch angielskich słów: „cyber” i „bully”¹¹. Pierwszy wyraz

⁶ Można sądzić, że z powodu dynamicznego rozwoju Internetu i telefonii komórkowej oraz coraz szerszego wykorzystania tych narzędzi przez młode pokolenie, problem przemocy rówieśniczej z użyciem Internetu lub telefonów komórkowych będzie narastał. Zob. szerzej o tym np. w: J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży*, s. 39 i nn.

⁷ Zob. <http://dzieckowsieci.fdn.pl/> (20.01.2014).

⁸ Pisze o tym np. I. Ufliak-Jaworska, *Cyberprzemoc czy cybermobbing? Kontrowersje terminologiczne i charakterystyka zjawiska*, w: B. Szmigielska (red.), *Psychologiczne konteksty Internetu*, Kraków 2009, s. 197–215; idem, *Cyberbullying, cyberprzemoc czy cybermobbing?*, w: D. Bis, A. Rynio (red.), *Media w wychowaniu chrześcijańskim*, Lublin 2010, s. 491–500.

⁹ Zob. np. K. Słomka-Michalak, *Cyberprzemoc: przegląd badań*, w: Z. Bartkiewicz, A. Węgliński, A. Lewicka (red.), *Powinności i kompetencje w wychowaniu osób niedostosowanych społecznie*, Lublin 2010, s. 113–118; A. Zieja, *Cyberprzemoc” jako zagrożenie dla współczesnej młodzieży – w kontekście adolescencji norm społecznych*, w: I. Pufal-Struzik (red.), *Młodzież a patologie i zagrożenia społeczne*, Kielce 2011, s. 73–81.

¹⁰ W publikacjach z dziedziny prawa na określenie zjawiska agresji elektronicznej wśród osób dorosłych (sprawców i ofiar) coraz częściej stosuje się pojęcie „cyberstalking”, które z języka angielskiego oznacza cyberprześladowanie. Zob. więcej o tym np. w: J. Groth, *Cyberstalking – perspektywa psychologiczna*, Forum Oświatowe 2 (2010), s. 85–98; B. Hołyst, *Psychologia kryminalistyczna*, Warszawa 2004, s. 628; J. Kosińska, *Prawnokarna problematyka stalkingu*, Prokuratura i Prawo 10 (2008), s. 33; J. Plis, *Cybertalking. Podstawowe problemy prawnokarnej ochrony*, w: S. Bębas, J. Plis, J. Bednarek (red.), *Patologie w cyberświecie*, Radom 2012, s. 350.

¹¹ Zob. np. S. Bębas, *Patologie społeczne w sieci*, Toruń 2013, s. 52 i nn; K. Słomka-Michalak, *Cyberprzemoc: przegląd badań*, s. 113–118.

oznacza komputerowe lub elektroniczne sterowanie. Drugi natomiast wskazuje na brutalność, terroryzowanie, nękanie, znęcanie się nad słabszymi¹². Na podstawie znaczenia wyżej przywołanych wyrazów badacze twierdzą, że pojęcie „cyberprzemoc” określa złożone zjawisko, obejmujące wiele różnych zachowań z wykorzystaniem Internetu i telefonii komórkowej¹³. Tę szeroką definicję próbuje się doprecyzować, zwłaszcza w naukach społecznych. Badacze nie są jednak zgodni co do zakresu znaczeniowego „cyberprzemocy”. Stąd też, pisząc często o tym samym zjawisku, posługują się różnymi pojęciami, jak również używają takich samych terminów w odniesieniu do różnych form agresji elektronicznej¹⁴.

Pomijając szczegółowy przegląd różnych definicji „cyberprzemocy”, na potrzeby niniejszego tekstu można przyjąć określenia zaproponowane przez pedagogów. W literaturze pedagogicznej zwykle pojęcie „cyberprzemoc” wskazuje na rodzaj agresywnego, celowego, świadomego, powtarzalnego i długotrwałego zachowania jednostki lub grupy osób wobec słabszej fizycznie lub psychicznie ofiary, z użyciem elektronicznych form kontaktu¹⁵. Zarówno sprawca, jak i ofiara należą do tej samej grupy społecznej. Tak ogólnie określone działania online są różnicowane. Wymagają zatem uszczegółowienia w odniesieniu do grupy dzieci i młodzieży.

Zjawisko cyberprzemocy wśród dzieci i młodzieży

Cyberprzemoc stanowi wyjątkowo niebezpieczne zjawisko społeczne. W ostatnich latach ta forma agresji stała się powszechna wśród dzieci i młodzieży. Występuje ona w postaci świadomego, powtarzanego oczerniania, wyszydzania, kompromitowania rówieśników, grożenia, prześladowania, zastraszania za pośrednictwem technologii informacyjno-komunikacyjnych (głównie Internetu i telefonu komórkowego). Stąd też zwykle wyodrębnia się: 1) przemoc werbalną w sieci, która przybiera formę wulgarnego wyzywania, poniżania, ośmieszania, straszenia, szantażowania, przesyłania nieprzyjemnych (ośmieszających, agresywnych, zastraszających) wiadomości do ofiary, agresywnej wymiany zdań (tzw. flamingu) w grupie dyskusyjnej lub w pokojach czatowych; 2) reje-

¹² S. Bębas, *Patologie społeczne w sieci*, s. 52 i nn.

¹³ Zob. np. ibidem; J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna i cyberbullying...*, s. 119–138, 157–162.

¹⁴ Zob. więcej o tym w: S. Bębas, *Patologie społeczne w sieci*, s. 52 i nn; J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna i cyberbullying...*, s. 119–138, 157–162.

¹⁵ Zob. np. S. Bębas, *Patologie społeczne w sieci*, s. 51–55; por. P.K. Smith, J. Mahdavi, M. Carvalho, S. Fisher, S. Russell, N. Tippet, *Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils*, *The Journal of Child Psychology and Psychiatry* 49 (2008), no 4, pp. 376–377.

strowanie filmów i zdjęć dziecka lub nastolatka wbrew jego woli, a następnie upublicznianie w sieci; 3) publikowanie w sieci prywatnych materiałów (np. zapisów rozmów, listów, zdjęć) nieletniej ofiary i informacji ośmieszających ją, które sprawca wykradł z komputera lub telefonu ofiary, lub wszedł w ich posiadanie, gdy przyjaźnił się z ofiarą; 4) kradzież tożsamości dziecka lub nastolatka poprzez podszywanie się w sieci pod ofiarę; 5) wykluczenie polegające na celowym usunięciu z listy kontaktów internetowych (np. na portalu społecznościowym) lub niedopuszczanie do niej danej osoby¹⁶. Oprócz tego rodzaju form cyberprzemocy wymienia się: inwigilację ofiary w sieci i nękanie jej niechcianymi komunikatami, prowokowanie lub atakowanie ofiary oraz dokumentowanie zdarzenia za pomocą filmu lub zdjęć, a następnie rozpowszechnianie kompromitujących materiałów w Internecie¹⁷. Za równie niebezpieczną, jak wyżej wymienione formy, uznaje się agresję techniczną związaną z niszczeniem należącego do ofiary sprzętu komputerowego czy oprogramowania lub infrastruktury informatycznej (np. stron internetowych, blogów). Sprawca zazwyczaj rozsyła wirusy komputerowe, włamuje się do komputera ofiary czy też automatycznie wysyła do ofiary ogromną liczbę poczty elektronicznej, blokując jego system komputerowy¹⁸.

Osoby nieletnie, dopuszczające się wyżej wymienionych form cyberprzemocy¹⁹ zwykle korzystają nie tylko z komputera, ale również z telefonów komórkowych wyposażonych w dostęp do Internetu. Co ważne, posługują się takimi narzędziami, jak: e-maile, komunikatory internetowe (np. gadu gadu, skype), portale i serwisy społecznościowe (np. facebook), blogi, grupy dyskusyjne, czatromy²⁰. Narzędzia te służą sprawcom m.in. do prześladowania, zastraszania, nękania, wyśmiewania innych. Agresorzy przez dłuższy czas prześladują i dręczą swoje ofiary, tworzą specjalne strony internetowe²¹. Niejednokrotnie też, jak już wyżej zauważono, sprawcy cyberprzemocy podszywają się w sieci pod kogoś wbrew jego woli. Ofiary natomiast nie potrafią się bronić, czują bowiem, że sprawca ma nad nimi przewagę fizyczną lub psychiczną²².

U podłoża wyżej wymienionych zachowań dzieci i młodzieży znajdują się przyczyny indywidualne i sytuacyjne. Wiążą się one nie tylko z właściwościami osobowymi dzieci i młodzieży, ale także z przemianami okresu dojrzewania,

¹⁶ Zob. więcej o tym np. w: J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna i cyberbulling...*, s. 119–138.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Zachowanie to nosi znamiona tzw. *bombingu*. Zob. ibidem.

¹⁹ Osoby te określane są w literaturze pojęciem „stalker” lub „cybermobber”. Zob. np. J. Groth, *Cyberstalking – perspektywa psychologiczna*, Forum Oświatowe 2 (2010), s. 85–98.

²⁰ S. Bębas, *Patologie społeczne w sieci*, s. 51–66.

²¹ Ibidem.

²² Ibidem.

skłonnością do działania pod wpływem impulsu i niemal nieograniczonym, pozbawionym kontroli ze strony osób dorosłych, dostępem do nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych²³. Ujawnieniu się i eskalacji cyberprzemocy wśród dzieci i młodzieży sprzyja m.in. niski poziom empatii, skłonność do prowokowania innych osób i pozornie niewinnych żartów, brak zainteresowania ze strony rodziców i opiekunów, niekontrolowany przez dorosłych dostęp do Internetu i telefonu komórkowego, tendencja do podkreślania swojej niezależności, chęć imponowania, akceptacji i wyróżnienia się na tle grupy rówieśniczej, nieumiejętność prowadzenia refleksji nad własnym zachowaniem²⁴. Poza tym zachowania charakterystyczne dla agresji elektronicznej nie tylko mają swoje źródło w relacjach z rówieśnikami, ale także z rodzicami i nauczycielami²⁵. Coraz częściej też stosowanie cyberprzemocy wobec kolegów i koleżanek staje się formą dobrej zabawy i spędzania wolnego czasu. Również charakterystyczna dla okresu dorastania skłonność do prowokowania innych, przekraczania zasad moralnych, odreagowania frustracji, pozyskania uwagi otoczenia czy chęć odwetu za doznane upokorzenia, sprzyjają występowaniu cyberprzemocy w grupie uczniów gimnazjum²⁶. Zatem przyczyny te są zróżnicowane.

Warto zauważyć, że cyberprzemoc wśród dzieci i młodzieży może stanowić kontynuację przemocy stosowanej w realnym świecie. Ma ona charakter częstej lub okazjonalnej wiktyimizacji. Wyróżnia się jednak od innych form przemocy. Z uwagi na częstotliwość i charakter, jej negatywne skutki mogą być większe niż w przypadku przemocy, agresji i mobbingu²⁷. W sposób szczególny cyberprzemoc cechuje: przekraczanie granic „czasu i miejsca”, permanentna dostępność ofiary, potencjalna anonimowość sprawcy utrudniająca jego wykrycie, działanie sprawcy w ukryciu, pozostawanie ofiary w nieświadomości bycia w roli osoby nękaney oraz nierównowaga sił wynikająca z większych kompetencji sprawcy w zakresie obsługi nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych²⁸. Ofiara nie ma miejsca, w którym czuje się bezpieczna. W początkowym etapie aktów agresji elektronicznej doświadcza trudności w ustaleniu tożsamości sprawcy (np. czy jest to chłopak, czy dziewczyna, kolega czy wróg, ktoś znajomy czy obcy, osoba z klasy czy z innej grupy rówieśniczej) oraz liczby

²³ Ibidem, s. 66–70.

²⁴ Ibidem.

²⁵ S. Kozak, *Patologie komunikowania w Internecie. Zagrożenia i skutki dla dzieci i młodzieży*, Warszawa 2011, s. 165.

²⁶ Do takich wniosków prowadzą badania realizowane w różnych grupach uczniów. Zob. np. *Bezpieczeństwo dzieci w internecie. Raport z badań jakościowych i ilościowych*, <http://fdn.pl/badania-fdn> (7.01.2014).

²⁷ S. Bębas, *Patologie społeczne w sieci*, s. 70–74.

²⁸ J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna i cyberbulling...*, s. 119–156.

osób, które ją prześladują²⁹. Sprawca natomiast, posługując się komunikatorami internetowymi nie musi znajdować się w fizycznej bliskości ofiary o tej samej porze³⁰. Zwykle agresor atakuje ofiarę w sposób świadomy i celowy, raniąc jej uczucia nawet w miejscu tradycyjnie postrzeganym jako bezpieczne (np. w domu rodzinnym, na terenie szkoły). Powtarzalność tych zachowań wynika z cech samego materiału zamieszczonego w Internecie. Materiał ten może być wielokrotnie kopiowany i rozsyłany przez sprawcę i innych użytkowników Internetu, albo raz zamieszczony bywa długotrwale obecny w sieci³¹. W ten sposób obraźliwe lub ośmieszające osobę wiktyimizowaną komunikaty trafiają do dużej liczby odbiorców. Ofiara nie ma możliwości sprawdzenia, kto z jej znajomych zapoznał się z materiałem rozpowszechnianym w Internecie, co staje się dla niej źródłem większego cierpienia. W ten sposób sprawca podkreśla swoją dominację. Nie widząc bezpośrednio cierpienia ofiary, agresor jest pozbawiony współczucia i empatii, które mogłyby zredukować działania agresywne³².

Celem wyżej wymienionych działań, jakie podejmują agresorzy, jest zdyskredytowanie konkretnych osób lub grup, a nawet całych społeczności. Coraz częściej, jak wynika z badań³³, sprawcy cyberprzemocy adresowanej do nieletnich zazwyczaj pochodzą ze środowiska szkolnego ofiary. W grupie agresorów są zarówno chłopcy, jak i dziewczęta³⁴. Stosując agresję elektroniczną, sprawcy zwykle nie są świadomi możliwych konsekwencji prawnych. Z kolei ofiara, niezależnie od płci, odczuwa np. lęk, osamotnienie, odrzucenie, wstyd, bezsilność, brak przynależności do grupy rówieśniczej i akceptacji, spadek samooceny, brak zaufania, a także złość, irytację i rozpacz³⁵. Czuje się też nieszczęśliwa. Na sposób przeżywania ataków ze strony agresora nieznaczny wpływ ma płeć ofiary. Jak pokazują badania empiryczne, bezradne i obojętne reakcje są typowe dla dziewcząt, a rewanzowe i obojętne dla chłopców³⁶. Niezależnie od płci

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem.

³¹ Ibidem.

³² Ibidem.

³³ Zob. o tym w: ibidem.

³⁴ Dotychczasowe badania prowadzone na temat cyberprzemocy wśród dzieci i młodzieży w różnych krajach (np. w Austrii, Turcji, USA, Polsce) nie dają jednoznacznych wyników dotyczących różnic płciowych w zaangażowaniu w cyberprzemoc czy też w jej doświadczanie. Zob. więcej o tym np. w: ibidem; A. Bassam, K. Piwowarska, *Cyberprzemoc w życiu młodzieży ponadgimnazjalnej: komunikat z badań*, w: A. Bassam, K. Czerwiński, D. Wosik (red.), *Internet w psychologii*, Toruń 2011, s. 160–180; J. Pyżalski, *Polscy nauczyciele i uczniowie a agresja elektroniczna – zarys teoretyczny i najnowsze wyniki badań*, w: M. Jędrzejko, D. Sarzała, *Człowiek i uzależnienia*, Pułtusk–Warszawa 2010, s. 117–140.

³⁵ S. Bębas, *Patologie społeczne w sieci*, s. 74–78.

³⁶ Zob. np. *Bezpieczeństwo dzieci w internecie. Raport z badań jakościowych i ilościowych*, s. 3 i nn; A. Latos, *Zjawisko przemocy rówieśniczej z wykorzystaniem nowych technologii informacyjnych*, http://edunet.tarnow.pl/res/edunet_portal/przemoc_r_wie_nicza_z_wykorzystaniem_nowych_tehnologii_informacyjnych.pdf (7.02.2014).

często ofiara sama zaczyna izolować się od rówieśników, doświadcza stanów typowych dla depresji dziecięcej i ma myśli samobójcze.

Coraz częściej wśród nieletnich, zwłaszcza adolescentów występują sprawco-ofiary cyberprzemocy. Są to osoby, które doświadczają agresji elektronicznej ze strony rówieśników i równocześnie sami podejmują tego rodzaju działania wobec innych osób³⁷. W grupie tej występują zarówno chłopcy, jak i dziewczęta. Często są to osoby wiktyimizowane w szkole, które za pomocą nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych podejmują działania o charakterze zemsty i odwetu w środowisku online. Prawdopodobnie ta – jak pokazują badania – częściej dotyczy chłopców³⁸.

Doświadczając różnych form cyberprzemocy, dzieci i młodzież rzadko zwracają się o pomoc do rodziców, nauczycieli i innych osób dorosłych. Fakt bycia wiktyimizowanym wywołuje emocje o ujemnym charakterze, a milczenie na temat doznawanych cierpień prowadzi do samoobwiniania się i poczucia bezradności³⁹. Jest to tym bardziej niepokojące, że długotrwały przebieg cyberprzemocy może skutkować zaburzeniami psychicznymi i prowadzić do prób samobójczych⁴⁰. Perspektywa ta implikuje potrzebę podejmowania działań, które uświadomią rodzicom wielorakie skutki fizyczne i psychiczne cyberprzemocy oraz pomogą im w przeciwdziałaniu atakom agresji elektronicznej wśród dzieci i młodzieży.

Zakres możliwości współpracy policji z rodziną

Przeciwdziałanie cyberprzemocy wśród dzieci i młodzieży stanowi część programu prewencyjnego policji⁴¹. W ramach tego programu zwraca się uwagę na zapewnienie bezpieczeństwa osobom nieletnim i małoletnim. To priorytetowe zadanie policja realizuje nie tylko przez wykrywanie sprawców czynów zabronionych prawem, ale również poprzez inicjatywy o charakterze profilaktycznym. Coraz częściej funkcjonariusze policji podejmują działania na rzecz podnoszenia świadomości społecznej w zakresie zagrożeń związanych z korzystaniem z nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych⁴². Oprócz informacji zamiesz-

³⁷ Ibidem.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Zob. np. http://www.kujawsko-pomorska.policja.gov.pl/_portal/13347386234f8e7ebf39c6d/Szkolenie_w_ramach_programu_%22safeNET%22.html (4.02.2014); <http://www.radom24.pl/artykul/czytaj/16243> (4.02.2014).

⁴² Zob. np. ibidem.

czanych na stronach internetowych komendy policji (np. miejskiej, powiatowej), funkcjonariusze uczestniczą w spotkaniach i prelekcjach organizowanych dla dzieci i młodzieży – w związku z realizacją programu profilaktycznego szkoły⁴³. Inicjują też działania adresowane głównie do rodziców, opiekunów, pedagogów szkolnych i wychowawców. Działania te, jak wynika z analizy dostępnej literatury i wpisów na stronach internetowych policji, są jednak sporadyczne⁴⁴. Warto zatem wskazać na konkretne formy, które zasługują na uwagę w pracy prewencyjnej funkcjonariuszy policji.

Za priorytetowe należy uznać cykliczne spotkania o charakterze informacyjnym, których celem jest pedagogizacja rodziców w zakresie przeciwdziałania cyberprzemocy. Należą one do tradycyjnych, zbiorowych form współpracy. Tematyka tych spotkań wykracza poza kompetencje zawodowe i możliwości nauczycieli. Podczas tego rodzaju spotkań mogłaby mieć miejsce prelekcja połączona z pogadanką tematyczną⁴⁵. Funkcjonariusz policji występowałby tu zarówno w roli stróża prawa, jak też eksperta. Rodzice mieliby okazję dowiedzieć się: na czym polega cyberprzemoc, jak ją rozpoznać, jakie są jej przyczyny i skutki, co należy zrobić, aby zapobiegać cyberprzemocy wśród dzieci i młodzieży. Zagadnienia te warto wzbogacić o wyjaśnienie pojęć „osoba nieletnia” i „czyn karalny” wraz z podaniem przykładów np. znieważenia, zniesławienia kolegi lub koleżanki w Internecie. Niemniej istotne wydaje się również omówienie zagadnienia naruszenia dóbr osobistych, zasad odpowiedzialności prawnej nieletnich za czyny związane z przestępczością internetową. Z tym wiąże się potrzeba uświadomienia rodzicom, że dziecko, które ukończyło 13 lat, weszło już w okres odpowiedzialności karnej i samo ponosi odpowiedzialność za swoje zachowanie. Zagadnienia te warto wzbogacić o omówienie: aspektów ochrony wizerunku i dóbr użytkowników nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych. Kończącą część każdego spotkania należałoby poświęcić na pytania stawiane przez rodziców. Zadaniem funkcjonariusza policji byłoby udzielenie konkretnych odpowiedzi. W ten sposób rodzice mogliby pozyskać większą świadomość zagrożeń, poszerzyć wiedzę na temat skutków prawnych i sposobów przeciwdziałania cyberprzemocy oraz znaleźć odpowiedź na nurtujące ich pytania. Odpowiednim czasem do spotkań tematycznych poświęconych agresji elektronicznej mogłyby być zebrania dla rodziców⁴⁶, podczas których funkcjonariusz policji omawia zagadnienia z tym związane.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Zob. np. <http://www.gazetakaszubska.pl/46419/policjanci-spotkali-sie-z-rodzicami-gimnazjalistow> (7.02.2014).

⁴⁵ M. Banasiak, *Współpraca rodziców ze szkołą w kontekście reform edukacji w Polsce*, Toruń 2013, s. 50–51.

⁴⁶ Ibidem.

W celu zmotywowania rodziców do aktywnego udziału w tego rodzaju spotkaniach warto prelekcję wzbogacić o projekcję krótkich filmów edukacyjnych na temat cyberprzemocy, których zakończenie miałyby dwie formy: dobrą i złą. Taki materiał stanowiłby podstawę do zainicjowania dyskusji w gronie rodziców i wspólnego wyciągnięcia wniosków dotyczących przeciwdziałania zagrożeniom wśród młodych użytkowników nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych. Pozwoliłby uświadomić rodzicom ważną rolę, jaką spełniają w wychowaniu dzieci do odpowiedzialnego korzystania z Internetu i telefonu komórkowego.

Istotne znaczenie mogą mieć również zajęcia prowadzone przez funkcjonariuszy policji (np. przez psychologów policyjnych, policjantów z prewencji kryminalnej) w formie warsztatów dla rodziców. Obejmowałyby one cykl spotkań poświęconych przeciwdziałaniu cyberprzemocy. Podczas tych zajęć rodzice są aktywnymi i twórczymi uczestnikami. Nie tylko słuchają prelekcji funkcjonariusza policji, ale również uczestniczą w moderowanej przez niego dyskusji. Poza tym w przyjaznej atmosferze odgrywają role związane z byciem ofiarą i sprawcą cyberprzemocy, uczą się rozpoznawać symptomy zachowań ofiary i sprawcy oraz poszukują wspólnych, konstruktywnych rozwiązań. Podczas warsztatów funkcjonariusze policji mogą też zwrócić uwagę rodziców na problemy związane z publikowaniem zdjęć czy też filmów nagranych przez dzieci i młodzież za pomocą telefonów komórkowych, które następnie, bez zgody zainteresowanego, są rozpowszechniane w Internecie (np. na portalach społecznościowych). Wszystkie wymienione działania sprzyjałyby edukacji prawnej i wiktymologicznej rodziców, przez co wyraźnie wzrastałaby ich świadomość skali niebezpieczeństw związanych z korzystaniem z nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych.

W tym miejscu warto wspomnieć o rzetelnie opracowanych i prezentowanych przez funkcjonariuszy policji na spotkaniach z rodzicami materiałach zawierających nie tylko opis form krzywdzenia dzieci w sieci, ale także informacje, do kogo należy zwrócić się w celu uzyskania pomocy, jeśli dziecko będzie krzywdzone, prześladowane i nękanie przez rówieśników za pomocą nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych czy też kiedy i w jaki sposób o zdarzeniach informować policję. Godna uwagi jest tu działalność *Helpline Polska*⁴⁷ (zwłaszcza program *Pomoc w NET*⁴⁸ i *Dziecko w Sieci*⁴⁹) oraz *Fundacji Dzieci Niczyje*⁵⁰. Organizacje te przekazują rodzicom informacje o zagro-

⁴⁷ Zob. więcej o tym np. w: <http://helpline.org.pl/o-nas> (4.02.2014); por. W. Sobierajska, *Cyberprzemoc w doświadczeniach Helpline.org.pl*, *Cyberprzemoc* 8 (2009), nr 1, s. 141–149.

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Zob. <http://dziekowsieci.fdn.pl/materialy-edukacyjne-programu-dziecko-w-sieci> (4.02.2014).

⁵⁰ Zob. <http://fdn.pl/> (4.02.2014).

zeniach, doradzają w sprawach przeciwdziałania tym zagrożeniom oraz w zakresie możliwości postępowania w sytuacjach, gdy dziecko zostało skrzywdzone przy użyciu nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych. W celu skutecznego zapobiegania cyberprzemocy funkcjonariusze policji powinni podczas prelekcji przekazywać rodzicom rzetelne informacje na temat materiałów drukowanych, poradników dostępnych w formie online, kursów e-learninowych⁵¹ oraz sposobów nawiązania kontaktu z organizacjami zajmującymi się przeciwdziałaniem cyberprzemocy. Poza tym, zarówno funkcjonariusze policji, jak i rodzice, mogą włączyć się w lokalne kampanie na rzecz bezpieczeństwa dzieci i młodzieży w Internecie, wspólnie uczestnicząc w spotach telewizyjnych i radiowych oraz w reklamach prasowych.

Wyżej wymienione inicjatywy należy uznać za podstawowe. W praktyce na szczególną uwagę zasługują prelekcje dla rodziców, których dzieci uczęszczają do szkoły podstawowej i gimnazjum. Właśnie w tych grupach uczniów, jak już wyżej zauważono, obserwuje się największe nasilenie zjawiska cyberprzemocy.

Ograniczenia w zakresie współpracy policji z rodziną

Zaangażowanie funkcjonariuszy policji w przeciwdziałanie cyberprzemocy wśród dzieci i młodzieży przyczynia się do zwiększenia świadomości społecznej w zakresie zagrożeń związanych z korzystaniem z Internetu i telefonów komórkowych. Napotyka jednak na liczne trudności, które ograniczają skuteczność wyżej opisanych form współpracy z rodzicami. Niewątpliwie brakuje przepisów prawnych, odpowiednio przygotowanych folderów informacyjnych oraz spójnego systemu skoordynowanych działań pomiędzy policją i instytucjami oświatowymi, które zajmują się pedagogizacją rodziców. Również w programach profilaktycznych szkół marginalizuje się spotkania organizowane dla rodziców z udziałem funkcjonariuszy policji. Wynika to m.in. z ograniczeń czasowych, problemów organizacyjnych, a niekiedy także z braku środków finansowych i barier prawnych. Często bowiem kwestie formalne i ekonomiczne decydują o braku możliwości zorganizowania warsztatów z udziałem funkcjonariusza policji (zwłaszcza psychologa policyjnego) czy też o publikowaniu materiałów edukacyjnych adresowanych do rodziców.

Poza ograniczeniami formalnymi i ekonomicznymi istotne są również inne problemy. Do nich zaliczyć należy bierność rodziców, a zwłaszcza brak chęci

⁵¹ Tego rodzaju szkolenia są prowadzone m.in. przez Fundację Dzieci Niczyje – na platformie edukacyjnej „Dziecko w Sieci”. Zob. <http://fdn.pl/kursy/> (5.02.2014).

do współpracy oraz bagatelizowanie problemu cyberprzemocy. Niemniej istotny wydaje się zarówno brak zaufania społeczeństwa do policji, jak i utrwalone negatywne stereotypy w odniesieniu do funkcjonariuszy policji. W praktyce ogranicza to w znacznym stopniu możliwość współpracy policji z rodzicami. Z tym wiąże się obawa rodziców przed kontaktem i rozmową z funkcjonariuszami policji. Są to bariery psychologiczne. Wiązą się one wprost z ograniczeniami podmiotowymi. Można je również dostrzec w postawach funkcjonariuszy policji. Prowadzenie spotkań, prelekcji, dyskusji z rodzicami oraz warsztatów dla rodziców wymaga, oprócz przygotowania zawodowego, także specjalnych predyspozycji psychicznych, zdolności prowadzenia dialogu i posiadania podstawowych umiejętności pedagogicznych. Wśród nich na uwagę zasługuje zdolność tworzenia przyjaznej atmosfery spotkania, wzbudzanie zaufania, otwartość na problemy rodziców, umiejętność zainteresowania słuchaczy i upogładowienia prezentowanych zagadnień.

Uwagi końcowe

Nowe technologie informacyjno-komunikacyjne, zwłaszcza Internet i telefony komórkowe, dają dzieciom i młodzieży różne możliwości wykorzystania ich m.in. w celach edukacyjnych, rozrywkowych, komunikacyjnych. Stanowią także potencjalne źródło zagrożeń związanych z cyberprzemocą. Stąd też za istotne należy uznać działania prewencyjne policji adresowane zarówno do dzieci i młodzieży, jak i do rodziców. Wszyscy bowiem potrzebują odpowiedniego wsparcia w rozpoznawaniu cyberprzemocy i eliminowaniu zagrożeń.

Współpraca policji z rodziną w zakresie przeciwdziałania cyberprzemocy, mimo braku umocowań prawnych, zasługuje na uwagę osób odpowiedzialnych za przygotowanie zawodowe policjantów. Należy ją potraktować jako nowe wyzwanie społeczne. Wymaga ono przygotowania oferty edukacyjnej skierowanej do rodziców ze strony funkcjonariuszy policji pionu prewencji kryminalnej.

Doceniając znaczenie współpracy policji z rodziną w przeciwdziałaniu cyberprzemocy wśród dzieci i młodzieży, warto więcej uwagi poświęcić tym zagadnieniom zarówno w teorii, jak i w praktyce. Potrzebne są pogłębione analizy na gruncie pedagogiki. Każda forma współpracy policji z rodziną w przeciwdziałaniu cyberprzemocy, jeśli ma być skuteczna, wymaga odwołania się do naukowych podstaw i twórczych inspiracji pedagogów. Ważna jest również rola pedagogiki w formowaniu przyszłych funkcjonariuszy policji. Właściwe przygotowanie zawodowe stwarza optymalne możliwości do korzystania z wiedzy pedagogicznej w działalności prewencyjnej związanej z cyberprzemocą.

WSPÓŁPRACA POLICJI Z RODZINĄ W PRZECIWDZIAŁANIU CYBERPRZEMOCY WŚRÓD DZIECI I MŁODZIEŻY – MOŻLIWOŚĆ CZY UTOPIA?

(STRESZCZENIE)

W ostatnich latach podejmowane są różne inicjatywy, które mają na celu ograniczanie i likwidowanie zagrożeń związanych z cyberprzemocą. Za istotne uznaje się wspieranie dzieci i młodzieży w odpowiedzialnym korzystaniu z nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych. Zadanie to zasługuje na szczególną uwagę rodziców. W wypełnianiu tego zadania rodzice potrzebują pomocy. Spośród różnych form wsparcia udzielanego rodzinie istotną rolę może spełnić współpraca z policją. Coraz częściej funkcjonariusze policji angażują się w różnego rodzaju działania, które mają na celu przeciwdziałanie cyberprzemocy wśród dzieci i młodzieży. Analizy podjęte w niniejszym artykule koncentrują się wokół poszukiwania odpowiedzi na pytania: czy i w jakim stopniu możliwa jest współpraca policji z rodziną w przeciwdziałaniu cyberprzemocy wśród dzieci i młodzieży? Czy współpraca ta nie jest tylko utopią? Co należy zrobić, aby współpraca policji z rodziną w zakresie przeciwdziałania cyberprzemocy była możliwa? Tak określony problem wymaga ukazania możliwości i ograniczeń w zakresie współpracy policji z rodziną w przeciwdziałaniu cyberprzemocy wśród dzieci i młodzieży. Mając to na uwadze, najpierw opisano pojęcie „cyberprzemoc”, a następnie krótko scharakteryzowano zjawisko cyberprzemocy wśród dzieci i młodzieży. W tym kontekście zwrócono uwagę na konkretne inicjatywy policji oraz różne ograniczenia prawne, organizacyjne i społeczne.

COOPERATION OF THE POLICE AND FAMILY IN PREVENTION OF CYBERVIOLENCE AMONG CHILDREN AND TEENAGERS – POSSIBILITY OR UTOPIA?

(SUMMARY)

In recent years various initiatives that aim at limiting and eliminating the threats connected with cyberviolence were taken. Supporting children and teenagers in responsible usage of new information technology seems to be very important. This task deserves particular parents' attention. However, parents need help in fulfilling this task. From among different forms of support given to the family, cooperation with the police can fulfill a significant role. More and more frequently, police officers engage in diverse actions to prevent cyberviolence among children and teenagers. The analyses undertaken in this article concentrate on the following questions: is cooperation with the police and family in prevention of cyberviolence among children and teenagers possible?, isn't it utopian?, what should be done to make such cooperation possible? A problem defined in this way requires presenting the possibilities and limitations in cooperation of the police and family in preventing cyberviolence among children and teenagers. Keeping that in mind, the notion of "cyberviolence" was described. Afterwards, the phenomenon of cyberviolence among children and teenagers was characterized. In this context the attention was paid to specific initiatives of the police and numerous legal, organizational, and social limitations.

DIE ZUSAMMENARBEIT DER POLIZEI MIT DER FAMILIE BEIM ENTGEGENWIRKEN DER CYBERGEWALT UNTER KINDERN UND JUGENDLICHEN – MÖGLICHKEIT ODER UTOPIE?

(ZUSAMMENFASSUNG)

In den letzten Jahren wurden verschiedene Initiativen unternommen, deren Ziel die Begrenzung und Ausschaltung der Gefahren ist, die mit der Cybergewalt zusammenhängen. Als wesentlich wird die Unterstützung der Kinder und Jugendlichen bei der verantwortlichen Benutzung der neuen Informations- und Kommunikationstechniken angesehen. Diese Aufgabe obliegt ganz besonders den Eltern, sie müssen jedoch dabei unterstützt werden. Unter verschiedenen Formen der Unterstützung kann auch die Zusammenarbeit mit der Polizei eine wichtige Rolle spielen. Immer öfters engagieren sich die Polizeibeamten in verschiedenen Maßnahmen, deren Ziel das Entgegenwirken der Cybergewalt unter Kindern und Jugendlichen ist. Die in diesem Artikel durchgeführten Analysen versuchen folgende Fragen zu beantworten: Ob und in welchem Umfang ist eine Zusammenarbeit zwischen der Polizei und der Familie beim Entgegenwirken der Cybergewalt unter Kindern und Jugendlichen möglich? Ist eine solche Zusammenarbeit nur eine Utopie? Was muss man tun, damit eine Zusammenarbeit zwischen der Polizei und der Familie auf diesem Gebiet möglich wäre? Ein so formuliertes Problem verlangt danach, die Möglichkeiten und Grenzen auf diesem Bereich zu untersuchen. So wurde zuerst der Begriff „Cybergewalt“ umschrieben. Dann wurde auch das Phänomen der Cybergewalt in den Milieus der Kinder und Jugendlichen charakterisiert. In diesem Kontext wurde die Aufmerksamkeit auf konkrete Initiativen der Polizei sowie auf diesbezügliche rechtliche, organisatorische und soziale Begrenzungen gelenkt.